

УДК 784.68:398.8]:78.071.1(477)Яковчук
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-4-14>

Олена ЯКИМЧУК,
orcid.org/0000-0002-2276-6061
кандидатка мистецтвознавства, доцентка,
доцентка кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
(Вінниця, Україна) mirigol@ukr.net

ВИКОНАВСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХОРОВИХ ТВОРІВ ОЛЕКСАНДРА ЯКОВЧУКА (НА ПРИКЛАДІ «ЩЕДРІВКИ» ДЛЯ МІШАНОГО ХОРУ А CAPPELLA)

Хорова творчість сучасного українського композитора О. Яковчука представлена багатьма жанрами хорової музики. Твори представника київської композиторської школи оригінальні, наділені яскравою образністю, увійшли до репертуарів багатьох вітчизняних і зарубіжних хорових колективів, що свідчить про зацікавленість творчістю митця.

Хорову спадщину О. Яковчука успішно аналізує О. Кушнірук. Дослідниця розглядає жанрово-стильові особливості хорової музики композитора. Натомість виконавські особливості хорових творів не розглядалися. Хорові опуси митця є популярними у репертуарах хорових колективів. На підставі цього вважаємо аналіз музики О. Яковчука у контексті виконавського потенціалу актуальним і цікавим.

У представленій статті охарактеризовані особливості обробок народних пісень композитора, проаналізовані інтерпретації «Щедрівки» для мішаного хору а caprella різними вітчизняними хоровими колективами.

Метою статті є визначити особливості виконавського потенціалу хорових творів О. Яковчука на прикладі «Щедрівки» для мішаного хору а caprella. Методологію складають теоретичний, інтерпретологічний, компаративний, комплексний, а також метод узагальнення, поєднання яких дає змогу розкрити мету статті.

Наукова новизна. У статті уперше представлений компаративний аналіз «Щедрівки» для мішаного хору а caprella у виконанні різних хорових колективів.

У «Щедрівці» композитор розкриває широкі можливості хору. Він чудово відчуває природу українського хорового співу, вирівнює звучання хору в різних регістрах, проводить тему тими голосами, які звучать найкраще у даному регістрі. Контраст музичного матеріалу за темпом, розміром, фактурними особливостями створює для диригентів підґрунтя для різних варіантів прочитання авторського тексту.

Ключові слова: обробка народної пісні, хорова музика, хорова творчість.

Olena YAKYMCHUK,
orcid.org/0000-0002-2276-6061
PhD in Arts,
Associate Professor at the Department of Musicology, Musical Training and Choreography
Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
(Vinnitsia, Ukraine) mirigol@ukr.net

THE PERFORMING POTENTIAL OF OLEKSANDR YAKOVCHUK'S CHOIR WORKS (ON THE EXAMPLE OF "SHCHEDRIVKA" FOR A MIXED CHORUS A CAPPELLA)

The contemporary Ukrainian composer O. Yakovchuk's choir works is presented by many genres of choral music. The music of this representative of the Kiev Composer School is special and characterized by vivid imagery. It became part of the repertoire of many domestic and foreign choirs which indicates the author's popularity.

O. Yakovchuk's choral music is successfully analyzed by O. Kushniruk. The researcher considers its genre and stylistic peculiarities. However, performing characteristics of this music has not been explored so far. O. Yakovchuk's choir works are popular with choir groups. Therefore, we consider that the analysis of O. Yakovchuk's music in the context of its performing potential is interesting and actual.

In the presented article the specialties of O. Yakovchuk's arrangements of folk songs are characterized and the ways of interpretations of "Shchedrivka" (a piece, written for a mixed choir a cappella) by different domestic choir groups are analyzed.

The objective of the article is to define the peculiarities of the performing potential of O. Yakovchuk's choir works on the example of "Shchedrivka" for a mixed chorus a cappella. The methodology includes theoretical, interpretation, comparative, comprehensive methods, and a method of generalization. Combination of these makes it possible to achieve the aim of the article.

Scientific novelty. In the article a comparative performing analysis of "Shchedrivka", sung by different choral collectives, is made for the first time ever.

In the "Shchedrivka" the composer reveals a choir's huge possibilities. He feels perfectly the nature of Ukrainian choral singing, equalizes the sound of the choir in different registers, conducts the theme in those voices that sound the best in the given register. Contrasting music material, concerning tempo, size, and texture characteristics, makes reason for diverse variants of the author's text interpretation by conductors.

Key words: *treatment of a folk song, choir music, choral works.*

Постановка проблеми. Ім'я Олександра Яковчука посідає вагомe місце в сучасній вітчизняній музичній культурі. Заслужений діяч мистецтв України, лауреат премій ім. І. Огієнка, А. Веделя, І. Нечуя-Левицького О. Яковчук розпочав свій мистецький шлях на початку 1970-х років. Самобутнє надбання композитора здобуло широку популярність і перейшло географічні межі України. Твори представника київської композиторської школи увійшли до репертуару багатьох вітчизняних і зарубіжних хорових колективів, що підтверджує інтерес до його спадщини.

Аналіз досліджень. Цілісного дослідження, присвяченого творчості композитора немає. Стильові особливості основних жанрів мистецької спадщини майстра успішно вивчають сучасні вітчизняні науковці: дисертаційне дослідження Н. Яковчук присвячене камерно-інструментальній музиці композитора, наукові розвідки Л. Циганюк – фортепіанним творам, жанрово-стильові параметри вокально-хорової музики вивчає О. Кушнірук. Представлена публікація знаходиться у контексті сучасних музикознавчих досліджень. Вона висвітлює особливості інтерпретації хорової музики О. Яковчука, відповідаючи на виконавські запити хорових колективів.

Мета статті полягає не лише в розкритті особливостей інтерпретацій хорових творів О. Яковчука, а й узагальненні можливостей щодо виконавського потенціалу його хорової музики.

Виклад основного матеріалу. Хоровий доробок О. Яковчука є найвагомим у творчій спадщині митця й містить у своєму переліку велику кількість жанрів: кантати, ораторії, концерти, псалми, хорові поеми, окремі оригінальні твори, обробки народних пісень тощо.

Зацікавлення жанром хорової музики пояснюється досвідом композитора як співака Оперної студії Київської консерваторії у роки навчання. Такий досвід сприяв відчуттю колективу зсередини, розумінню особливостей хорових партій та цілісного звучання. Практика хориста сформувала у О. Яковчука чудове відчуття хорової фактури, її благозвуччя.

Колеги композитора відзначають його вміння відчувати природу українського хорового співу, вирівнювати звучання хору в різних регістрах,

проводити тему тими голосами, які найкраще звучать у даному регістрі (Станкович, 2010). Другою рушійною силою у творенні хорової музики стала плідна співпраця з багатьма вітчизняними й зарубіжними хоровими колективами. Серед них академічні камерні хори «Хрещатик», «Гомін», Народна академічна хорова капела «Почайна», Національна чоловіча хорова капела ім. Л. Ревуцького, Національна заслужена капела бандуристів України ім. Г. Майбороди, жіночий хор Київської муніципальної академії музики ім. Р. Глієра, жіночий хор «Павана» Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, жіночий хор «Веснівка» (Торонто, Канада).

Серед великого переліку хорових опусів О. Яковчука на окрему увагу заслуговують обробки народних пісень. Зацікавленість композитора цим жанром хорової музики обумовлена кількома причинами. Народнопісенна творчість Поділля, де народився й виріс музикант, оточувала його з дитинства. Фольклорна практика під час навчання у Київській консерваторії (нині Національна музична академія України ім. П. Чайковського) під керівництвом В. Матвієнка (1935–1996), завідувача Кабінетом народної творчості при консерваторії, фольклористична діяльність на території України, Сербії, Хорватії – усе це сприяло формуванню стійкого інтересу музиканта до народних джерел. Результатом уваги митця до фольклорного надбання стала шеститомна антологія, яка містить 345 обробок народних пісень для хорових колективів різних складів, де цілісно представлені календарно-обрядові, лірико-побутові, чумацькі пісні. Окрему збірку складають обробки народних пісень Закарпаття для мішаного хору а cappella. Не залишив без уваги композитор юних музикантів, уклавши збірку колядок і щедрівок для дитячого хору без супроводу.

Заняття у класі композиції А. Коломійця (1918–1997), відомого українського композитора й піаніста Київської консерваторії, за словами О. Яковчука, «сприяли усвідомленню естетичної краси фольклорного джерела, тоді ж відбулись перші його реалізації («Народна сценка» для квартету дерев'яних духових інструментів (1975), «Буковинське капричіо» для кларнета і фортепіано (1984), Триптих для мішаного хору а cappella

(1975)» (Яковчук, 2016). У той же час почалась робота над опануванням обробок для різних складів хорових колективів – мішаного, жіночого, чоловічого, дитячого.

Як зазначає композитор, звернення до фольклорних джерел для нього є важливою складовою творчості, художнього мислення, гармонійності його світобачення (Яковчук, 2016). Тому обробки народних пісень, до яких композитор звертався зі студентських років, стали для нього справжньою творчою лабораторією, де автор відшліфував свою майстерність. У своїх обробках О. Яковчук увібрав найкращі традиції української композиторської творчості минулого й сучасності у жанрі обробок народних пісень. Цей жанр посідає значне місце у мистецькій спадщині українських композиторів. Звернення до фольклорних джерел українськими музикантами є їх «незборимим прагненням зберегти національну своєрідність в усіх її регіональних проявах, що мало далекоглядне не лише культурницьке, а й політичне значення для процесів державотворення України» (Яковчук, 2016).

У цьому смислі погодимось з Б. Фільц у судженні, що «праця митців у жанрі обробки стала справжньою школою опанування композиторською майстерністю, перетворення музичних особливостей фольклору, збагачення засобів художньої виразності. Особливо важливу роль це відіграло у створенні національного стилю української музики, в утвердженні й розвитку її професіоналізму і самобутності» (Фільц, 1992).

Найбільшу частину з представлених в антології обробок народних пісень О. Яковчука складають пісні календарно-зимового обряду – колядки, щедрівки. Наділені гумором, вони відрізняються піднесеним настроєм, охоплюють широке коло образів з міфології, історії, у них представлені теми кохання, шлюбу, сімейних цінностей. Для хорових обробок на різдвяну тематику, за словами Т. Кривицької, характерними є дві тенденції у перетворенні жанру: з одного боку – тяжіння до театралізації, сюжетності, яскравої персоніфікації, наближенні суто хорового твору до сценки, гри, жанрової замальовки або відтворення колядкового обряду. З іншого боку, можна констатувати проникнення у традиційно чисто вокальний жанр рис інструментального мислення» (Кривицька, 2008).

Низка колядок та щедрівок, створених О. Яковчуком спеціально для дитячого хору, увійшла до окремої збірки. Вони розраховані на невеликі можливості юних музикантів, що помітно у нескладній фактурі, чіткості ладо-гармонічної

основи, доступності метро-ритмічних особливостей. Натомість автор створює виразні обробки народних мелодій, демонструє різні зразки хорової партитури (гомофонно-гармонічної, поліфонічної, застосування хорових педалей), колористичні (паралельні тризвуки, їхні обернення, септакорди) й фонічні (відхилення й модуляції) ефекти (Яковчук, 2015).

Крім обробок пісень календарно-зимового циклу для дитячого хору в творчому портфелі майстра великий перелік обробок колядок і щедрівок для мішаного, чоловічого, жіночого хорів. Однією з найвідоміших з них є «Щедрівка» для мішаного хору а cappella, яка входить до репертуару багатьох вітчизняних хорових колективів і стала своєрідною візитівкою творчості О. Яковчука у жанрі обробки народної пісні.

Говорячи про жанр календарно-обрядової пісні щедрівки одразу згадуємо «Щедрик» М. Леонтовича, з яким виникають певні паралелі. Порівнюючи зразки творчості у жанрі обробок народних пісень О. Яковчука й М. Леонтовича, О. Кушнірук виокремлює три спільні риси. Першою з них дослідниця визначає ставлення композиторів до мелодії народного зразка, яка слугує «праджерелом, згустком генетичної пам'яті народу, мікркосмом потенційних перетворень, вкладених у музичну форму» (Кушнірук, 2016). Друга риса полягає у ставленні до хорової фактури, якій завжди притаманна прозорість, фонічна узгодженість партій, незалежно від смислових особливостей словесного тексту фольклорних зразків. У цьому виявляється бажання відобразити чистоту народної душі, осмислення єдності людини з природою. З практичного погляду така прозорість фактури є зручною для виконавців і сприйняття її слухачами (Кушнірук, 2016). Третьою спільною рисою обробок, на думку О. Кушнірук, є «гнучкість виражальних засобів хорового письма на користь спільної мети – найбільш яскраво представлення народної мелодії» (Кушнірук, 2016). Обидва композитори знаходять в народній мелодії резерв для перетворення й трансформацій.

Проаналізуємо «Щедрівку» у виконанні хорових колективів: Національної хорової чоловічої капели «Дударик», академічного камерного хору імені Д. Бортнянського (м. Чернігів), муніципального академічного хору «Елефтерія» (м. Кропивницький).

Виконання «Щедрівки» хоровою капелою «Дударик» відрізняється врівноваженим і поміркованим темпом, подовженням звучання останніх вертикалей розділів, тривалими цезурами на межі розділів. У інтерпретації головного дири-

гента капели Д. Кацала органічно поєднуються об'єктивність авторського задуму та індивідуальна манера митця – культура звуковидобування й співу, увага до деталей, філософічність осмислення змісту фольклорного першоджерела. Поміrkований темп, обраний диригентом, надає звучанню стійкості. Так, початок твору позначений вираженим звучанням основної теми в партії басів, що відчувається з перших звуків піснеспіву. Артикуляція, наближена до мелодекламації, створює інтонаційну виразність басової партії.

Увага до деталей виявляється у мікрофразуванні й інтонуванні на рівні одного такту (5, 6, 7, 8 тт.), що надає музиці живого й рельєфного звучання. Деталізація хорової партитури відбувається й у другому розділі м'яким позначенням авторських акцентів та коротких ліг, що підкріплює жанрову ознаку – танцювальність. Тут диригент розставляє акценти відповідно до вербального тексту (на наголошених складах), а не музичного (на сильні долі в такті).

Детальне опрацювання хорової партитури стає помітним у коді. Воно обумовлене не лише повільним темпом, зазначеним автором, а й надуважним вибудовуванням і прослуховуванням хористами вертикальної перспективи хорових гармоній, до яких поступово додаються нові звуки, утворюючи п'ятнадцятистовий кластерний акорд.

Наступною особливістю прочитання Д. Кацалом авторського тексту є наявність цезур між розділами, чим створюється не лише завершеність попереднього матеріалу, а і його розмежування з наступним. Цезури дозволяють виконавцям і слухачам завершити рефлексію почутого музичного матеріалу, закриваючи «звуковий гештальт», і переключити увагу на наступний розвиток музичних подій. За драматургією О. Яковчука останні такти кожного з розділів є кульмінаційними, тому продовження звучання останніх вертикалей та фіксація Д. Кацалом на них уваги, підкреслює кульмінаційну зону й семантичне значення смислових вузлів музичного твору.

Виконання «Щедрівки» Академічним камерним хором ім. Д. Бортнянського позначене чіткою метро-ритмічною організацією виконання. Така формула, запропонована диригентом Іваном Богдановим, утримується протягом усього твору. Виняток складають останні кульмінаційні такти трьох перших розділів і кода, яка звучить у повільному темпі. Енергійність та емоційність диригента відбиваються у чіткій скоромовці чоловічих та партії альтів у першому розділі, партій басів і сопрано – у третьому, маркуванні наголошених складів – у другому.

Режисерська робота керівника колективу, майже непомітна для слухача, відчувається у наскрізному розвитку кожного розділу з урахуванням його жанрових особливостей. Характерним у цьому випадку є співвідношення цілого й деталей, яке обирає диригент. І. Богданов привертає увагу слухачів невеликою кількістю нюансів, що стають помітними у загальному динамічному розгортанні музичного матеріалу. Таким є м'який вступ жіночих партій «*Вийди, вийди, господароньку*» (13–14 тт.) та артикульоване звучання тенорів «*Щедрий, щедрий, щедрівонька*» (23–24 тт.).

Динамічність руху прослідковується й на межах розділів. На відміну від Д. Кацала І. Богданов не робить цезур між музичними структурами, підпорядковуючи їх єдиній динаміці загального розвитку. Хоча для коди обраний повільний темп, вона продовжує динамізм розвитку попереднього музичного матеріалу. Її звучання позначене урочистістю святкового настрою. Кода є підсумком проголошеної радості у піснеспіві, пов'язаному з християнським святом народження Христа.

Звернемося до виконавської інтерпретації «Щедрівки» Муніципальним камерним хором «Елефтерія» під керівництвом Юлії Левченко (м. Кропивницький). У своїй виконавській версії диригентка намагається об'єктивізувати інтерпретацію. Це виявляється в уважному ставленні до музичного тексту, максимальній реалізації авторського задуму. У режисерській концепції виконавиці відчувається бажання охопити усі деталі й зв'язати їх у цілісне звучання. Необхідно відмітити шанобливе ставлення диригентки до кожного звуку, наповнення його смислом відповідним до вербального тексту.

Подібно до І. Богданова Ю. Левченко витримує метро-ритмічну стабільність протягом усього виконання, однак обирає для цього більш повільний темп.

Характерною особливістю диригентського почерку виконавиці є зовнішня й внутрішня акуратність жесту. Вона позначена основними засобами виразності, що їх обирає мисткиня – динамічна й ритмічна акцентуація. Так, артикуляція сильних долей у другому розділі більше схожа на *tenuto*, ніж *marcato* у згаданих вище виконавських версіях Д. Кацала й І. Богданова.

Наступною особливістю виконання «Щедрівки» є відсутність цезур між розділами. Перехід до наступного музичного матеріалу відбувається одразу, без фермат і цезур, що створює безперервність руху й цілісність музичної форми.

Висновки. Розглянуті інтерпретаційні версії «Щедрівки» О. Яковчука хоровими колективами демонструють широку палітру виконавських можливостей хорових творів митця. Поєднуючи об'єктивну й суб'єктивну складові виконавської інтерпретації, диригенти відтворюють стильові властивості хорової музики О. Яковчука, наділяючи її особливостями власного світовідношення (термін В. Личковаха). Так, І. Богданов демонструє екстравертне відчуття радості, пов'язане з християнським святом народження Христа. Для виконання Академічного камерного хору ім. Д. Бортнянського характерними рисами є швидкий темп, чітка метро-ритмічна організація, динамізм роз-

витку. Ю. Левченко відтворює об'єктивний зміст хорової партитури, наповнюючи її звучання жіночою енергією, душевністю. Хор під її керівництвом звучить злагоджено й благородно.

Д. Кацал виявляє себе як художник раціонального типу, який прораховує усі деталі у загальному контексті хорової партитури. Диригент добре розуміється на народних традиціях, відчуває глибину першоджерела. Основною складовою його світовідношення є філософське осмислення буття.

Розглянуті інтерпретації «Щедрівки» О. Яковчука не протирічать, а лише доповнюють одна одну, демонструючи широку палітру виконавських можливостей хорової музики О. Яковчука.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кушнірук О. Художній світ народної пісні в хорових обробках Олександра Яковчука. *Українські календарно-обрядові пісні для мішаного хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука*. К. : Видавничий дім «Стилос», 2016. С. 5–19.
2. Кривицька Т. Різдвяна тема в українській хоровій та сценічній музиці періоду Незалежності : автореф. дис. ... канд. мистецтвозн. : 17.00.03. Одеса, 2008. 18 с.
3. Українські календарно-обрядові пісні для мішаного хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. К. : Видавничий дім «Стилос», 2016. 244 с.
4. Українські колядки і щедрівки для дитячого хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука. К. : Поліграфічний центр «Фоліант», 2015. 192 с.
5. Станкович Є. Ні хвилини без музики. *Слово Просвіти*. 2010. 21–27 січня.
6. Фільц Б. Обробки народних пісень для хору. *Історія української музики в 6-и т.* Київ : Наукова думка, 1992. Т. 4 : 1917–1941. С. 104.
7. Яковчук О. Передмова. *Українські колядки і щедрівки для дитячого хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука*. К. : Поліграфічний центр «Фоліант», 2015. С. 5–24.
8. Яковчук О. Передмова. *Українські народні пісні для чоловічого хору без супроводу в обробці Олександра Яковчука*. Київ : Поліграфічний центр «Фоліант», 2016. С. 5–22.

REFERENCES

1. Kushniruk O. Khudozhnii svit narodnoi pisni v khorovykh obrobkakh Oleksandra Yakovchuka. [The folk song in Oleksandr Yakovchuk's choral arrangements]. *Ukrainian calendar songs of Oleksandr Yakovchuk's choral arrangements for mixed choir a cappella*, 2016, pp. 5–16. [in Ukrainian].
2. Kryvytska T. Rizdviana tema v ukrainiskii khorovii ta stsenichnii muzytsi periodu Nezalezhnosti. [Christmas theme in Ukrainian choir and stage music of the period of Independence]. Candidate's thesis. Lviv : Lviv Mykola Lysenko National Music Academy, 2008, 18 p. [in Ukrainian].
3. Ukrainski kalendarno-obriadovi pisni dlia mishanoho khoru bez suprovodu v obrobtsi Oleksandra Yakovchuka. [Ukrainian calendar songs of Oleksandr Yakovchuk's choral arrangements for mixed choir a cappella], 2016, 244 p. [in Ukrainian].
4. Ukrainski kolyadky i shchedrivky dlia dytiachoho khoru bez suprovodu v obrobtsi Oleksandra Yakovchuka. [Ukrainian carols of Oleksandr Yakovchuk's choral arrangements for children's choir a cappella], 2015, 215 p. [in Ukrainian].
5. Stankovych Ye. Ni khvylyny bez muzyky. [No minutes without music]. *The Education's Word*, 2010, January 21–27. [in Ukrainian].
6. Filts B. Obrobky narodnykh pisen dlia khoru. [Folk songs' arrangements for the choir]. *History of Ukrainian music*, 1992, p. 104. [in Ukrainian].
7. Yakovchuk O. Peredmov. Ukrainski kolyadky i shchedrivky dlia dytiachoho khoru bez suprovodu v obrobtsi Oleksandra Yakovchuka. [Ukrainian carols of Oleksandr Yakovchuk's choral arrangements for children's choir a cappella], 2015, pp. 5–24. [in Ukrainian].
8. Yakovchuk O. Peredmov. Ukrainski narodni pisni dlia cholovichoho khoru bez suprovodu v obrobtsi Oleksandra Yakovchuka. [Ukrainian folk songs of Oleksandr Yakovchuk's choral arrangements for the male choir a cappella], 2016, pp. 5–22. [in Ukrainian].